

בע"ה

פרשת בשלה

מַה תַּצַּעַק אֵלַי

כיצד ניתן להבין את דבריו של הקב"ה למשה: "מה תצעק אלי"?
באמצעות התבוננות בחמשה פירושים שונים בדברי רבותינו
ננסה להבין כיצד עלינו לפעול
בעת העמידה על קו התפר שבין הצרה לישועה.

הרב יהושע שפירא

ראש ישיבת דמת-גן

ישיבת ההסדר רמת-גן

מַה תִּצְעַק אֵלַי

וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵי אַחֲרֵיהֶם

בפרשתנו, מיד לאחר שבני ישראל יוצאים ממצרים לחרות עולם, "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ בְיַד רַמְה"^א, שוב חלה נסיגה בתהליך הגאולה. בני ישראל מגיעים לפני ים סוף ונמצאים במבוי סתום - הים לפניהם ומצרים רודף אחריהם: "וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵי אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מֵאֲדָמָה"^ב.

סיפור זה אינו רק מעשה מימים מקדם, אלא יש בו לימוד גדול לדורות. גם אנחנו נמצאים שם, מול ים סוף, לאחר שכבר יצאנו לחירות, והנה אויבנו רודפים אחרינו, "סוס ורכב, עם רב ממך". מה עלינו לעשות בשעה כזו? מהי עבודת ה' בשעה של נסיגה בתהליך הגאולה, כשהים סוגר ושווא רודף, וההרגשה היא חסרת מוצא? מהי עבודתם של בני ישראל בשעה כזו, ומהי דרכם של המנהיגים ושל צדיקי הדור?

לפי הנאמר בתורה, בני ישראל מגיבים בתפילה ובזעקה לה': "וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'". אולם לגבי משה - לא נתבאר באופן מפורש שגם הוא צעק אל ה'. אמנם בדברי ה' נאמר למשה: "מַה תִּצְעַק אֵלַי", ורש"י אומר בפשוטות, "למדנו שהיה משה עומד ומתפלל", אך התורה אינה מפרשת יותר מכך^ג. רבותינו נחלקו כיצד יש לפרש את דברי ה' למשה ומהו תוכנם, ופירשו בזה פירושים שונים ורבים. נתבונן כאן בחמש דרגות של הבנה, זו על גבי זו, ומתוכן נוכל להבין כיצד פעל משה ברגע הקריטי הזה, ומהי עבודתנו גם בימינו שלנו.

זְעָקָה!

לפי דברי רבי במכילתא, במילים "מה תצעק אלי" ישנה ביקורת של ה' כלפי משה:

רבי אומר: "מה תצעק אלי?" היית אומר - "ומאז באתי אל פרעה" וגו', ועכשיו אתה עומד

ומרבה בתפילה?! מה תצעק אלי!

ה' מזכיר למשה כי כבר בעבר חלה נסיגה בתהליך הגאולה. כאשר משה רבנו נשלח לעשות את האותות לפני פרעה, פרעה אינו שומע לדבריו אלא מכביד את העבודה. בני ישראל מתלוננים למשה, ומשה בתגובה פונה לה' ואומר לו: "וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרֹעֶה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל

^א שמות יד, ח.

^ב שם, י.

^ג האבן עזרא שואל על דברי ה' "מה תצעק אלי", והרי לא שמענו שצעק? אלא כתוב קודם: "ויצעקו העם" ומשה היה בכללם.

לא הצלת את עמך¹. בתגובה עונה הקב"ה שכל זה הוא חלק מהמהלך של הכבדת לב פרעה על מנת להכות אותו במכות נוספות ורבות.

כמו אז גם כאן. בתחילת הפרשה מצווה הקב"ה את בני ישראל לשוב ולחנות לפני פי החירות, בכדי שפרעה יחשוב שבני ישראל "נבוכים הם בארץ". אז יכביד הקב"ה את לב פרעה, והוא ימשיך לרדוף אחריהם, עד למפלתו הסופית בימים: "וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ וְנָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בְּפְרַעֲהוּ וּבְכָל חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'".²

הנסיגה בתהליך היא חלק מהגאולה. לכן הקב"ה מבקר את משה על תפילתו "מה תצעק אלי". זוהי ביקורת על משה ועל ההנהגה שצריכה להוביל את מהלך הגאולה- "דבר אל בני ישראל ויסעו". תפקידה של ההנהגה בזמנים קשים היא לראות מעבר לאופק ולהפיח רוח אמונה, שעם כל התלאות, ודווקא מתוכן ובגללן, הגאולה הולכת ומתקדמת.

מעשה!

דעת רבי אליעזר במדרש מובאת בדברי רש"י: "למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה, לא עת עתה להאריך בתפילה, שישראל נתונים בצרה".

רבי אליעזר אומר: "אמר לו הקב"ה למשה, משה, בניי נתונים בצרה, היס סוגר ושונא רודף, ואתה עומד ומרבה בתפילה?! מה תצעק אלי? שהיה אומר, יש שעה לקצר ויש שעה להאריך.

לפי דעת ר' אליעזר היה מקום לתפילתו של משה, אלא שהיה עליו לקצר בה, משום שכשישראל נתונים בצרה יש לקצר בתפילה ולהרבות במעשים.

אונקלוס מתרגם על זו הדרך: "וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה קְבִילִית צְלוֹתְךָ מִלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּטְלוּן". כלומר, הקב"ה אומר כי הוא קיבל את תפילתו הקצרה של משה וכעת משה צריך לפעול- לדבר אל בני ישראל שיסעו.

בעל הטורים, גם הוא, מפרש בדרך זו את הפסוק על דרך הרמז - "מה תצעק אלי". לפי רמזיו, האות מ"ם במילה 'מה' רומזת לארבעים יום וארבעים לילה שהתנפל משה רבינו לפני ה' והאריך בתפילתו. האות ה"א רומזת לחמש מילות תפילתו הקצרה של משה על אחותו מרים שנצטרעה- "אל נא רפא נא לה". הקב"ה רומז בכך למשה שהוא יודע מתי עת להאריך בתפילה ומתי עת לקצר- "מקום שאמר להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר- אינו רשאי להאריך".³

שתיקה

תרגום ירושלמי מתרגם "מה תצעק אלי"- "למה אנת קאי ומצלי קדמי? הא צלותהון דעמי קדמת לדיך" [למה אתה בא ומתפלל לפני? והלא תפילת עמי קודמת לשלך] כלומר, הקב"ה מבקר את משה על כך שהוא צועק. אין עוד צורך לצעוק משום שבני ישראל כבר צעקו, ולכן הצלתם קרובה.

¹ שמות ה, כג.

² שם יד, ד.

³ ברכות א, ד.

בדרך זו מפרשים גם שני המדרשים הבאים:

רבי אבטילס הזקן אומר, משל למה הדבר דומה, לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו. נכנס אוהבו לבקש הימנו להחזירו לביתו. אמר לו, כלום אתה מבקש ממני אלא מפני בני? – כבר נתרציתי לבני. כך אמר הקב"ה למשה, מה תצעק, לא מפני בני? – כבר נתרציתי לבני, "דבר אל בני ישראל ויסעו"'.¹...

רבי שמעון בן יהודה אומר, מה תצעק אלי, כבר צעקתם קדמה לצעקתך, שנאמר "וייראו מאוד ויצעקו בני אל ה'".

גְזֵרָה!

דעה נוספת היא דעת רבי לוי, דעה תקיפה וחדה כלפי שמיא:

"מה תצעק אלי?" – הדא הוא דכתיב, "ותגזור אומר ויקם לך", (איוב כב) א"ר לוי כשם שהקב"ה מצוה למשה ומדבר עמו כך היה משה מצוה כביכול לפני הקב"ה, שכן בני יוסף אומרים לו (במדבר לו) "את אדוני צוה ה' ואדוני צוה בה'", וכשם שהקב"ה קורא למשה ומדבר עמו, כך היה משה קורא להקב"ה ומדבר עמו, שנאמר "וידבר ה' אל משה", וכתוב (במדבר כז) "וידבר משה אל ה' לאמר יפקוד ה' אלקי הרוחות", ראה כמה היה שולט, וכשראה את פרעה רודף אחרי בני ישראל בא לצעוק שנאמר "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי?". א"ל למה אתה מצטער? אמר ר' יהושע: משל לאוהבו של מלך שהיה לו עסק הלך לצעוק לפני המלך א"ל המלך מה אתה צועק גזור ואני אעשה, כך אמר הקב"ה למשה: מה תצעק אלי? דבר, ואני עושה".²

לדעת ר' לוי הקב"ה אומר למשה שהוא אינו צריך להתפלל אלא לגזור עליו מה לעשות והוא יקיים, בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים".

בְּעֵתִיקָא תְּלִיא מְלִתָּא

דעה חמישית המובאת בכמה אופנים בדברי רבותינו, גורסת כי אין צורך בתפילה משום שברור שהקב"ה דואג להציל את בניו:

רבי מאיר אומר: אמר הקדוש ברוך הוא למשה אין ישראל צריכין להתפלל לפני. ומה אם אדם הראשון שהיה יחידי עשיתי יבשה בשבילו, שנאמר: "יקוו המים מתחת השמים" בשביל עדה קדושה שעתידה לומר לפני "זה אלי ואנוהו", על אחת כמה וכמה!

¹ מכילתא שמות. שמות רבה כא, ח.

² שמות רבה כא, ב.

אֲלֵיךְ בְּמִצְרַיִם לְאֹמֶר חֲדָל מִמְּנוֹ וְנִעְבְּדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִמְּתָנוּ בְּמִדְבָּר⁸⁸... משה מגיב לתלונת בני ישראל ומרגיעם: "אל תיראו, התייצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום"⁸⁹. מיד לאחר מכן הוא פונה בצעקה אל ה', אך ה' אומר כנגדו "מה תצעק אלי", שהרי עכשיו אמרת שה' ילחם לכם, ומדוע יש צורך בתפילה?

נראה שבתוך דמותו של משה ישנה התרוצצות בין שני צדדים מנוגדים ובין שתי עמדות סותרות באישיותו- משה עצמו, והקב"ה לעומתו. מצד אחד כלפי בני ישראל, משה אומר שאין מקום לתלונה, ואילו מצד שני כלפי הקב"ה, הוא בא בצעקה. וכי משה לא למד את הלקח? הרי עוד במצרים כאשר הוא בא בטרוניא כלפי שמיא הקב"ה נזף בו- "דבר אתו משפט על שהקשה לדבר"⁹⁰, ומדוע כאן הוא צועק?

ה"שפת-אמת" מבאר שבכל מנהיג צריכות להתגלות שתי פנים שונות, ומי שאינו יודע לפעול בשני התפקידים הללו לא יכול להיות מנהיג בישראל⁹¹. לדברי ה'שפת אמת', מרדכי היהודי בשושן הבירה הוא מנהיג מעין זה, שמתגלות בו שתי פנים סותרות. מרדכי אומר לאסתר "אם החריש תחרישי בעת הזאת, רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר"⁹². לכאורה הסדר צריך להיות "הצלה ורווח", שקודם יש הצלה ואחר כך בא הרווח, אלא שמרדכי אומר "רווח והצלה" משום שלפי נקודת מבטו בוודאי העיקר הוא הרווח שעתיד לצמוח מן הצרה. יחד עם זאת, יש גם אמצעי בדרך להגיע עד אל הרווח - ההצלה. לכן, למרות בטחונו השלם מרדכי לובש שק ואפר, יוצא לרחוב העיר וצועק זעקה גדולה ומרה.

ה'שפת אמת' מאריך לבאר את דמות המנהיג שיודע לאחוז בחבל משתי קצותיו- היודע לזעוק זעקה גדולה ומרה, ויודע בוודאות שרווח והצלה יעמוד ליהודים. מנהיג מעין זה אנו מוצאים כאן, בדמותו של אדון הנביאים על ים סוף. משה יודע שכמנהיג על העדה יש לו שני תפקידים שונים והוא צריך לעשות את שניהם. מצד אחד הוא מבטיח לבני ישראל כי הגאולה קרובה: "התייצבו וראו את ישועת ה'", ומצד שני הוא צועק כלפי שמיא על הקושי והצרה.

לפי תרגום יונתן בן עוזיאל שהבאנו לעיל, הקב"ה שואל את משה למה הוא צועק, שהרי בני ישראל כבר צעקו, והקב"ה קיבל את דבריהם. אם נתבונן בתוכן דבריהם של בני ישראל, נתקשה להבין את דבריו. בני ישראל מתלוננים לכאורה צעקה שאינה לגיטימית- "המבלי אין קברים לקחתנו למות במדבר... הלא טוב לנו עבוד את מצרים". אולם לדברי תרגום יונתן נראה להסביר שמשה מצטרף לצעקתם זו ומחזק את בני ישראל, משום שהוא שליחם בפני הקב"ה. יחד עם זאת, משה הוא גם שליחו של הקב"ה, לכן כנגד זאת, הוא מחזק את בני ישראל בגאולה הקרבה - "רווח והצלה יעמוד ליהודים".

רבותינו דורשים על הגאולה את הפסוק "קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות... דומה דודי לצבי"⁹³ - מה צבי זה, נראה וחוזר ונכסה, נראה וחוזר ונכסה, כך גואל הראשון נראה ונכסה, וחוזר ונראה⁹⁴. כאשר הצבי רץ בהרים, מחמת תנאי השטח הוא לעיתים נראה ולעיתים נכסה. כך הגואל האחרון- נכסה ונגלה, וכן הגאולה- בעלייה או בנסיגה. הגאולה

⁸⁸ שם יד, יא-יב.

⁸⁹ שמות יד, יג.

⁹⁰ שמות ו, ב ורש"י על אתר.

⁹¹ שפת אמת, פורים תרל"ד.

⁹² אסתר ד, יד.

⁹³ שיר השירים ב, ח-ט.

⁹⁴ שיר השירים רבה ב, ג.

אינה מתרחשת בבת אחת אלא קמעא-קמעא, בעליות ובירידות. במצב מעין זה יש צורך לאחוז בשני התפקידים- מצד אחד עלינו להתייבב ולראות את ישועת ה', ומצד שני עלינו לדעת לזעוק ולהתחנן כלפי שמיא. כלפי ישראל עלינו לומר דברי חיזוק- "התייבבו וראו את ישועת ה'", וכשאנו עומדים כלפי ה' יתברך עלינו לזעוק - "למה הרעתה לעם הזה".

לדעת רבי במדרש הראשון שהבאנו, יש מקום לראות מבעד לביקורת החיצונית, את צעקותיו של משה כשבח, על כך שיש לו את העוז להתלונן ולצעוק, ואפילו מתוך שותפות עם בני ישראל. זוהי עמדה של מנהיג אמיתי שיודע לחזק את ישראל מצד אחד, ולובש שק ואפר מצד שני.

וְיִסְעוּ!

כאמור, לדעת ר' אליעזר דבריו של הקב"ה למשה אינם דברי ביקורת על עצם תפילתו, אלא על אורכה- "מְקוֹם שְׂאֵמְרוּ.. לְקַצֵּר- אֵינּוּ רְשָׁאֵי לְהֶאֱרִיךְ"^ה.

פירושו של ר' אליעזר אינו מתייחס לשעות הנסיגה שבעת הגאולה, כמו פירושו של רבי שהבאנו לעיל, אלא להבדל המהותי שבין הגלות לגאולה. אינה דומה תפילה בשעת גלות לתפילה בשעת גאולה. בשעת גלות - "הקול קול יעקב ועשיו עם ידי עשיו", ויעקב צריך להתפלל. אולם בשעת גאולה, רבקה אינה גורסת שצריך להתפלל, אלא היא פועלת לשם כך במעשים, וידי יעקב לובשות את המעשיות של ידי עשו. בגלות האדם נתון למשיסה ולכן הוא אינו פועל, אולם בגאולה נעשה האדם שותף במעשה ה' יתברך.

בני ישראל העומדים על ים סוף, נמצאים בתחילת תהליך גאולתם. במצרים הם זעקו, "וייאנחו ויזעקו", אולם כעת אין להסתפק רק בכך, אלא לפעול ולעשות: "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו".

גם היום, אנו נמצאים במציאות של גאולה ולא במציאות של גלות, לכן מציאותם של אויבינו מסביב לא גורמת לנו להיות מומחים בעריכת כינוסי תפילה בלבד, אלא דווקא בפיתוח כוח צבאי איתן. כך יואב, שר צבאו של דוד, אומר בצאתו למלחמה: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמֹנוּ וּבְעַד עָרֵי אֲלֵהֵינוּ וְהָיְעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו"^ט. יואב כאן אינו מתפלל, אלא קובע את חלוקת התפקידים- אנחנו פועלים והקב"ה פועל, כל אחד במישור שלו.

בניגוד לדבריו של משה לבני ישראל- "ה' יילחם לכם ואתם תחרישון", הקב"ה אומר למשה שלא עת להאריך בתפילה, אלא דווקא לפעול ולעשות- "דבר אל בני ישראל ויסעו". גם כשיש נסיגה בעת הגאולה, צריך לפעול ולהיחלץ חושים, ולא להרפות ידיים. נחשון בן עמינדב הקופץ ראשון למים הוא הביטוי לשורש המנהיגותי הגאולי של משיח בן דוד הפועל את הגאולה. לעומת העמדה הראשונה שהבאנו, שיש בה רק תלונה כלפי שמיא, כאן ישנה עמדה אקטיבית של עשייה ושותפות בגאולה.

וּמִמָּנָה יִשָּׁע

צעקתם של ישראל בתחילה הייתה תלונה שאינה במקומה, אולם לפי הביאור הראשון, משה צועק את צעקת בני ישראל בצורה אמיתית ונכונה. לפי תרגומו של יונתן בן עוזיאל המפרש שצעקתם

^ה ברכות א, ד.
^ט שמואל ב, יב.

של בני ישראל מספיקה, אין הדבר כך. הכאב והמצוקה בהם נמצאים בני ישראל והצעקה הבוקעת מהם מספיקים בכדי להביא את הגאולה, ואילו צעקתו של משה מיותרת. באותה דרך אומר רבי שמעון בן יהודה- "כבר צעקתם קדמה לצעקתך", כלומר, החולשה של בני ישראל קודמת לגבורתו של משה, והיא הסיבה לגאולה. לפי פירוש זה, עמדתם של בני ישראל כאן היא עמדה פאסיבית- נקבית ביחס למציאות, כמו גם עמדתו של הקב"ה כלפי בני ישראל. הקב"ה אומר שכאבם של בני ישראל קודם לצעקתו של משה רבנו, כמו אם המגלה רחמים כלפי בנה הכואב, גם אם הוא אינו מתנהג כראוי.

מכאן נלמד לימוד עצום בהנהגה. גם כשעם ישראל נמצא בצרה ובמצב לחץ נוראי, וגם אם מתוך כך הוא פועל באופן מוטעה עד כדי לסגת ולשוב חזרה למצרים, בכל זאת, כאבם של ישראל הוא בעצמו יקר אצל ה' יתברך עד כדי שהוא מספיק בשביל הגאולה, ואין צורך בתפילתו של משה. מכאן אף מובן שהנסיגה בגאולה מובילה לגאולה דווקא מתוך הצרה- "עת צרה היא ליעקב וממנה יוושע"². אכן מי שמתייצב ורואה את ישועת ה' כמו משה רבנו, לא נמצא בעומק הצרה, ובכל זאת הקב"ה "רגיש" לצרתם של ישראל עוד יותר מאשר לגבורתם של ישראל, ומתוך צרתם הוא מושיעם.

וַתִּגְזֹר אֱמֹר וַיִּקָּם לְךָ

הפירוש הרביעי לדברי הקב"ה, "מה תצעק אלי", מעמיד את משה בעמדה אקטיבית וחזקה, אף למעלה מעמדתו שלו. לפי דברי ר' לוי הקב"ה אומר למשה כי הוא אינו צריך להתחנן, אלא הוא בעל הבית, וכל מה שמשה יגזור- הקב"ה יקיים. אוהבו של מלך אינו צריך לזעוק, אלא העמדה הנכונה ביותר היא שיאמר למלך מהו רצונו, ויגזור עליו לעשות כן. זוהי מעלת מנהיגותו של משה רבנו.

לאו כל מח סביל דא, אבל ישנה אתפשטותא דמשה בכל דור ודור. כיון שהצדיקים בעם ישראל באים בשם קדושתה של האומה, עומדת להם הזכות והמעלה הגדולה כמעלת משה רבנו, שהצדיק גוזר והקב"ה מקיים. הגזירה עליונה יותר מן הצעקה, ולכן מסוגל לה רק מנהיג בעל שיעור קומה, גדול הדור ומשה רבנו שבדור. יחד עם זאת, ישנה אף התפשטות של משה בכל אחד ואחד, ובכל אחד יש צד של צדיקות "ועמך כולם צדיקים", שצדיק גוזר והקב"ה מקיים.

רבים מהמנהיגים והרבנים אומרים בימינו אמירות שנשמעות כתפילה או בקשה, אולם באמת הן קביעות וגזירות. לנו ישנה חובה גמורה להידבק ברבותינו שאמרו וגזרו, ולדעת שמעלתם שגבה, למרות שפעמים אין הדבר נראה כך בפועל. כאהוביו של המלך, איננו צריכים לזעוק או להתחנן, אלא לקבוע עובדות בשטח: שכם שלנו, יריחו שלנו, חברון שלנו! וודאי הר הבית שלנו! היה לא תהיה כל נסיגה!

אכן, כשם שלא כל התפילות מתקבלות, כך לא כל הגזירות מתממשות, ובכל זאת יש מקום גם לתפקיד המיוחד לומר ולגזור. וכפי שתפילות לא הולכות ריקם, כך, קל וחומר, שגזירותיהם של צדיקים לא הולכות ריקם, והם אף פועלות יותר מן הצעקות. לפי פירוש זה מתגלה, שהמשרים בגאולה באים מפני שהקב"ה רוצה להראות לנו כמה שגבה מעלתנו, שיש בידינו היכולת להיות בעלי הבית- לגזור, והקב"ה מקיים.

² ירמיהו ל, ז.

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ

לפי הפירוש החמישי, מסתבר שכל נס קריעת ים סוף לא צריך לא צעקה, לא תפילה, לא פעולה ולא גזירה, אלא- "בעתיקא תליא מילתא", כדברי הזוהר הקדוש. אין צורך בשום פעולה אנושית, משום שזכותם של ישראל מאירה ועומדת בכל מקרה, ואין כל ספק בכך. כדברי רבי מאיר- אם לאדם הראשון שהוא יחידי הקב"ה הפך ים ליבשה, קל וחומר בשביל ישראל.

רבי שמחה בונים מפשיסחא אומר שהים נבקע בזכות אמונתם של בני ישראל שהאמינו שהם ראויים לנס. אף על פי ש"הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", ובני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, אין זה משנה, משום שאכן הם ראויים לנס ולישועה, ולכן הם זכו לכך. הנסיגה בגאולה מובנת כאן כצירי לידה המגלים כי זכותם של ישראל וכל סגולתם של ישראל עומדת במעמקים ומחכה להתגלות ולהאיר. כוחם של ישראל נתון בסגולתם הפנימית והדבקות האלוקית בהם ששם הכל טוב לגמרי, "לית שמאלא בהאי עתיקא, כולא ימינא"^{כא}. לכן לא צריך כל פעולה כי הכל כבר פועל וקיים. כפי שאומרים גם רבותינו בדור הזה, שרק צריך לפקוח את העיניים ולראות שהכל כבר מוכן ומאיר במעמקים. "דבר אל בני ישראל ויסעו", משום ששום דבר לא מעכב.

"בעתיקא תליא מילתא" משמעותו, שישנה שעה בה הנסיגה מגיעה למקום בו הכל כבר נתהפך לטובה, לא בעתיד אלא כבר בעבר. הכל כבר מוכן מששת ימי בראשית, קל וחומר מאדם הראשון. לא צריך לזעוק, לא צריך לפעול, לא צריך להתפלל, לא צריך לגזור, לא הקב"ה ולא ישראל. הגאולה כבר מוכנה לגמרי. אנו מתפללים ואומרים "וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן", כלומר, הקב"ה כבר שב, ורק אנחנו צריכים לפקוח את עינינו ולראות זאת. פעמים דווקא בשעת הצרה מופיעה הסגולה הזו, שאפשר לפקוח עיניים ולראות שהכל כבר מאיר, בחינת "בְּצֶרַח הַרְחִבְתָּ לִי"^{כב}. זוהי הדרגה החמישית והעליונה.

בעת שהגואל נגלה ונכסה, צריך כל אחד לאחוז בכל הדרגות הללו, דרגה על גבי דרגה: בדרגה אחת, עלינו לכאוב, לזעוק, ללבוש שק ואפר, יחד עם הביטחון בגאולה הקרובה. בדרגה נוספת, עלינו לדעת לקצר בתפילה על מנת לפעול בגבורה. בדרגה עליונה יותר, עלינו לדעת כי הכל מכוון, והדברים אינם תלויים בנו כלל, משום שכאבה של האומה הוא סיבה מספיקה לגאולה. בדרגה עליונה עוד יותר הנובעת מרוב אהבתו של הקב"ה אותנו, אנו גוזרים על הקב"ה לגאול אותנו, והוא גואלנו. בדרגה העליונה מכל, אין אנו צריכים לעשות דבר, שהרי מאז שתכן הקב"ה ים ויבשה, הכל כבר מוכן בשביל קריעת ים סוף, ועוד מששת ימי בראשית מוכנה הגאולה לבוא. מתוך כך אנו יודעים שגם כאשר חלה איזו נסיגה בגאולה, היא מתרחשת כדי שאורם השלם של ישראל יופיע בעולם- "קומי אורי כי בא אורך, וכבוד ה' עלייך זרח"^{כג}, במהרה בימינו.

^{כא} זוהר ח"ג, קכט, ע"א.

^{כב} תהלים ד, ב. ראה ליקוטי מוהר"ן קמא קצ"ה: "הִינוּ שְׂגָם אֶפְלוּ בְּהַצְרָה בְּעֲצָמָה הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ מִרְחִיב לָנוּ".

^{כג} ישעיהו ס, א.